

mis, propius suggesti, ictu fustium, aliisque verberibus, ut feras absterrebant: postremo tegmina corpori derepta iniiciunt, quanto magis profana et usu polluta, tanto magis oppressura ignes.

LVIII. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quae super octingentos et quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus et arescente trunco deminutam, prodigii loco habitum est, donec in novos fetus reviresceret.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

A N N A L I V M

LIBER QVARTVS DECIMVS.

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. 1. Nero matris caedem agitatur, incitante Pop-paea. 2. Agrippina incestum tentat; an Nero potius? 3. De caede matris deliberatur Nero. Aniceti consilium. 4. Agrippinae cum Nerone, scelus celante, convivium. 5. Mari mergenda aegre evadit. Acerronia remis conficitur. 6. Agrippina dissimulat. 7. Nero trepidatur, cum Burro et Seneca deliberatur. Anicetus caedem Agrippinae suscipit et 8. perpetratur. 9. Agrippinae viles exsequiae. 10. Nero conscientia vecors adulatione erigitur. 11. Litteris ad Senaturn matrem etiam post fata criminatur. 12. Senatus turpiter adulatur.

Thrasea Paetus virum se praestat. Nero mite ingenium adfectat.

13. *Urbem intrat anxius; blanditias expertus, in omnes libidines se effundit; 14. citharoedus, auriga, nobiles ad paria flagitia adigit. 15. Iuvenalia. Nero in scena. Augustanos conscribit. 16. carmina pangit. philosophos ridet. 17. Caedes inter Nucerinus et Pompeianos occasione gladiatorii spectaculi. 18. Blaesus damnatur. Strabo absoluitur. 19. Mors Domitii Afri, M. Servilii. 20. Quinquennale ludicrum Romae. Varia de ludis fama, eorum vituperia, 21. laudes et excusatio. Nero eloquentiae victor. 22. Portentis commotus Rubellium Plautum in exilium agit.*

23. *Corbulo Mardorum latrocinia punit. 24. percussorem vitat, Tigranocerta capit. 25. Hyrcanos in societatem recipit. 26. Tiridatem arcet ab Armenia, quam tradit Tigrani. Corbulo Syriae praeficitur. 27. Puteoli, Tarentum, Antium, coloniae. 28. Comitia Praetoria. Vibius damnatus.*

29. *Clades Britannica. Suetonius Monam invadit, 30. incolas domat. 31. Iceni, Boadicea duce, et Trinobantes rebellant, 32. Camalodunum expugnant; Petilium Cerialem cum nona legione fundunt; 33. a Suetonio desertum Londinium et Verulamium spoliant, cives et socios Romanorum trucidant. 34—37. Boadiceam ferocientem superat Suetonius. Ipsa veneno vitam finit. Poenius Postumus gladio se transigit. 38. Classicianus, Suetonio discors, res turbat. 39. Missus Polycletus hostibus est irrisui. Suetonio Petronius Turpilianus successor datus.*

40. 41. *Ob falsum testamentum damnati. 42. Pedanius Secundus, urbis Praefectus, a servis caesus. 43. 44. In eos lege agi vult C. Cassius, et 45. contra aliorum sententiam obtinet. Populum supplicio renitentem Nero increpat. 46. Tarquitiu Priscus damnatus. Census per Gallias actus. 47. Mors et laus*

Memmii Reguli. 48. Antistius maiestatis delatus, 49. a Thræsea defensus. 50. Fabricius Veiento, calumniae reus, Italia pellitur.

51. Burri mors, laus, successores Rufus et Tigellinus. 52—54. Criminationes discutere parat Seneca apud Caesarem et comeatum petit, qui 55. 56. subdole respondet. 57—59. Rufum imminuit Tigellinus, Plauto et Sullae periculum struit, eos opprimit.

60. Nero, ducta Poppaea, Octaviam amolitur. tum hanc revocat, 61. lactante Populo. Poppaeae mox honos repositus. eius doli. 62—64. Aniceti scelere Octavia in exilium pulsa necatur in Pandateria. Temporum infelicitas. 65. Libertos Doryphorum et Palantem veneno tollit Nero. Seneca incusatur. Piso Neroni insidiatur. Gesta haec annis circiter quattuor

C. VIPSTANO. C. FONTEIO CAPITONE. IMP.
NERONE IV. COSSO CORNELIO LENTULO.
C. CAESONIO PAETO. C. PETRONIO TURPI-
LIANO. P. MARIO CELSO. L. ASINIO GALLO
COSS.

Caio Vipstano, Fonteio coss. diu meditatam scelus non ultra Nero distulit, vetustate imperii coalita audacia, et flagrantior in dies amore Poppaeae, quae sibi matrimonium et discidium Octaviae, incolumi Agrippina, haud sperans, crebris criminationibus, aliquando per facetias incusare Principem, et *pupillum* vocare, qui *iussis alienis obnoxius*, non modo Imperii, sed libertatis etiam indigeret. Cur enim differri nuptias suas? formam scilicet displicere et triumphales avos? an fecunditatem et verum animum? timeri, ne uxor saltem iniurias Patrum, iram populi adversus superbiam avaritiamque matris, aperiat. Quod si nurrum Agrippina non nisi filio infestam ferre posset, reddatur ipsa Othonis coniugio. ituram quoquo terra-

rum, ubi audiret potius contumelias Imperatoris, quam viseret, periculis eius innixta. Haec atque talia, lacrimis et arte adulterae penetrantia, nemo prohibebat; cupientibus cunctis infringi matris potentiam, et credente nullo, usque ad caedem eius duratiam filii odia.

II. Tradit Cluvius, *Agrippinam ardore retinendae potentiae eo usque provectam, ut medio diei, cum id temporis Nero per vinum et epulas incalesceret, offerret se saepius temulento comptam et incesto paratam. Jamque, lasciva oscula et praenuntias flagitii blanditias adnotantibus proximis, Senecam contra muliebres inlecebras subsidium a femina petivisse: inmissamque Acten, libertam, quae, simul suo periculo, et infamia Neronis anxia, deferret, pervulgatum esse incestum, gloriantem matrem, nec toleraturos milites profani Principis imperium. Fabius Rusticus, non Agrippinae, sed Neroni cupitum id, memorat, eiusdemque libertae astu disiectum. Sed, quae Cluvius, eadem ceteri quoque auctores prodidere, et fama huc inclinat: seu concepit animo tantum inmanitatis Agrippina, seu credibilior novae libidinis meditatio in ea visa est, quae, puellaribus annis, stuprum cum Lepido, spe dominationis, admiserat, pari cupidine usque ad libita Pallantis provoluta, et exercita ad omne flagitium patrum nuptiis.*

III. Igitur Nero vitare secretos eius congressus: abscedentem in hortos, aut Tusculanum, vel Antiatem in agrum, laudare, *quod otium lacesseret. Postremo, ubicumque haberetur, praegravem ratus, interficere constituit: hactenus consultans, veneno, an ferro, vel qua alia vi: placuitque primo venenum. Sed inter epulas Principis si daretur, referri ad casum non poterat, tali iam Britannici exitio: et ministros tentare arduum videbatur mulieris, usu scelerum adversus insidias intentae: atque ipsa praesumendo*

remedia munierat corpus. Ferrum et caedes quoniam modo occultaretur, nemo reperiebat; et, ne quis, illi tanto facinori delectus, iussa sperneret, metuebat. Obtulit ingenium Anicetus libertus, classi apud Misenum Praefectus, et pueritiae Neronis educator, ac mutuis odiis Agrippinae invisus. Ergo, *navem posse componi, docet, cuius pars, ipso in mari per artem soluta, effunderet ignaram. nihil tam capax fortuitorum, quam mare, et, si naufragio intercepta sit, quem adeo iniquum, ut sceleri adsignet, quod venti et fluctus deliquerint? Additurum Principem defunctae templum et aras et cetera ostentandae pietati.*

IV. Placuit sollertia, tempore etiam iuta, quando Quinquatrum festos dies apud Baias frequentabat. Illuc matrem elicit, *ferendas parentum iracundias et placandum animum*, dicitans, quo rumorem reconciliationis efficeret, acciperetque Agrippina, facili feminarum credulitate ad gaudia. Venientem dehinc, obvius in litora, (nam Antio adventabat) excipit manu et complexu, ducitque Baulos. Id villae nomen est, quae, promontorium Misenum inter et Baianum lacum, flexo mari adluitur. Stabat inter alias navis ornatio, tamquam id quoque honori matris daretur: quippe suaverat triremi, et classiariorum remigio vehi. ac tum invitata ad epulas erat, ut occultando facinori nox adhiberetur. Satis constitit, exstitisse proditorem, et Agrippinam, auditis insidiis, an crederet ambiguam, gestamine sellae Baias pervectam. Ibi blandimentum sublevavit metum: comiter excepta superque ipsum conlocata. Nam pluribus sermonibus, modo familiaritate iuveni Nero, et rursus adductus, quasi seria consociaret, tracto in longum convictu, prosequitur abeuntem, artius oculis et pectori haerens, sive explenda simulatione, seu periturae matris supremus adspectus, quamvis ferum animum retinebat.

V. Noctem sideribus inlustrem et placido mari quietam, quasi convincendum ad scelus, Dii prae-buerunt. Nec multum erat progressa navis, duobus e numero familiarium Agrippinam comitantibus: ex quis Crepereius Gallus haud procul gubernaculis ad-stabat, Acerronia, super pedes cubitantis reclinis, *poenitentiam filii, et reciperatam matris gratiam*, per gaudium memorabat: cum, dato signo, ruere tectum loci, multo plumbo grave: pressusque Crepereius et statim exanimatus est. Agrippina et Acerronia eminentibus lecti parietibus, ac forte validioribus, quam ut oneri cederent, protectae sunt. nec dissolutio navigii sequebatur, turbatis omnibus, et, quod plerique ignari, etiam conscios impediabant. Visum dehinc remigibus, *unum in latus inclinare, atque ita navem submergere*. Sed neque ipsis promptus in rem subitam consensus, et alii, contra nitentes, dedere facultatem lenioris in mare iactus. Verum Acerro-nia imprudens, dum, *se Agrippinam esse, utque subveniretur matri Principis*, clamitat, contis et remis, et, quae fors obtulerat, navalibus telis conficitur. Agrip-pina silens, eoque minus agnita, unum tamen vulnus humero excepit. Nando, deinde occursum lenunculo-rum, Lucrinum in lacum vecta, villae suae inferitur.

VI. Illic reputans, ideo se fallacibus litteris acci-tam, et honore praecipuo habitam: quodque litus iuxta, non ventis acta, non saxis impulsiva navis, sum-ma sui parte, veluti terrestre machinamentum, con-cidisset: observans etiam Acerroniae necem; simul suum vulnus adspiciens: solum insidiarum reme-dium esse, si non intelligerentur: misit libertum Agerinum, qui nuntiaret filio, *benignitate Deum, et fortuna eius, evasisse gravem casum: orare, ut quam-vis periculo matris exterritus, visendi curam differ-ret: sibi ad praesens quiete opus*. Atque interim, se-curitate simulata, medicamina vulneri, et fomenta

corpori adhibet: *testamentum Acerroniae requiri, bonaque obsignari iubet. id tantum non per simulationem.*

VII. At Neroni nuntios patrati facinoris operienti, adfertur, *evasisse ictu levi sauciam, et hactenus adito discrimine, ne auctor dubitaretur. Tum pavore exanimis, et, iam iamque adfore, obtestans, vindictae properam, sive servitia armaret, vel militem accenderet, sive ad Senatum et Populum pervaderet, naufragium et vulnus et interfectos amicos obiiciendo. quod contra subsidium sibi? nisi quid Burrus et Seneca reperirent.* quos statim acciverat, incertum an et ante gnaros. Igitur longum utriusque silentium, ne inriti dissuaderent, an eo descensum credebant, ut, nisi praeveniretur Agrippina, pereundum Neroni esset. Post Seneca, hactenus promptior, respicere Burrum, ac sciscitari, *an militi imperanda caedes esset? Ille Praetorianos toti Caesarum domui obstrictos, memoresque Germanici, nihil adversus progeniem eius atrox ausuros,* respondit: *perpetraret Anicetus promissa.* Qui, nihil cunctatus, poscit summam sceleris. Ad eam vocem Nero, *illo sibi die dari Imperium, auctoremque tanti muneris libertum profitetur. iret prope-re, duceretque promptissimos ad iussa.* Ipse, audito, *venisse missu Agrippinae nuntium Agerinum,* scenam ultro criminis parat: gladiumque, dum mandata perfert, abiicit inter pedes eius. tum, quasi deprehenso, *vincla iniici iubet, ut, exitium Principis molitam matrem, et pudore deprehensi sceleris sponte mortem sumpsisse, confingeret.*

VIII. Interim vulgato Agrippinae periculo, quasi casu evenisset, ut quisque acceperat, decurrere ad litus. Hi molium obiectus, hi proximas scaphas scandere: alii, quantum corpus sinebat, vadere in mare, quidam manus protendere: questibus, votis, clamore diversa rogantium, aut incerta respondentium,

omnis ora compleri: adfluere ingens multitudo cum luminibus, atque, ubi incolumem esse pernotuit, ut ad gratandum, sese expedire, donec adspectu armati et minitantis agminis disiecti sunt. Anicetus villam statione circumdat, refractaque ianua, obvios servorum adripit, donec ad fores cubiculi veniret: cui pauci adstabant, ceteris terrore inrumpentium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat, et ancillarum una: magis ac magis anxia Agrippina, quod nemo a filio, ac ne Agerinus quidem, aliam fere litore faciem nunc, solitudinem ac repentinos strepitus et extremi mali iudicia. Abeunte dehinc ancilla, *tu quoque me deseris*, prolocuta, respicit Anicetum, trierarcho Herculeo, et Oloarito, Centurione classiario, comitatum: ac, *si ad visendum venisset, refotam nuntiaret: sin facinus patraturus, nihil se de filio credere; non imperatum parricidium.* Circumsistunt lectum percussores, et prior trierarchus fusti caput eius adflixit: iam in mortem Centurioni ferrum destringenti, protendens uterum, *ventrem feri*, exclamavit: multisque vulneribus confecta est.

IX. Haec consensu produntur. Adspexeritne matrem exanimem Nero, et formam corporis eius laudaverit, sunt, qui tradiderint, sunt, qui abnuant. Cremata est nocte eadem, convivali lecto, et exsequiis vilibus: neque, dum Nero rerum potiebatur, congesta aut clausa humus. mox domesticorum cura, levem tumulum accepit, viam Miseni propter, et villam Caesaris Dictatoris, quae subiectos sinus editissima prospectat. Accenso rogo libertus eius, cognomento Mnester, ipse ferro se transegit; incertum caritate in patronam, an metu exitii. Hunc sui finem multos ante annos crediderat Agrippina contempseratque. Nam consulenti super Nerone, responderunt Chaldaei, *fore ut imperaret matremque occideret*: atque illa, *Occidat*, inquit, *dum imperet.*

X. Sed a Caesare, perfecto demum scelere, magnitudo eius intellecta est. reliquo noctis, modo per silentium defixus, saepius pavore exurgens et mentis inops, lucem opperiebatur, tamquam exitium adlaturam. Atque eum, auctore Burro, prima Centurionum Tribunorumque adulatio ad spem firmavit, prensantium manu gratantiumque, *quod discrimen inprovisum et matris facinus evasisset*. Amici dehinc adire templa, et, coepto exemplo, proxima Campaniae municipia victimis et legationibus laetitiam testari: ipse, diversa simulatione, maestus, et quasi incolumitati suae infensus, ac morti parentis inlacrimans. Quia tamen non, ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur, obversabaturque maris illius et litorum gravis adspectus (et erant, qui crederent, sonitum tubae collibus circum editis plāctusque tumulo matris audiri) Neapolim concessit, litterasque ad Senatum misit, quarum summa erat:

XI. *Repertum cum ferro percussorem Agerinum, ex intimis Agrippinae libertis, et luisse eam poenam conscientia, qua scelus paravisset. Adiciebat crimina longius repetita; quod consortium Imperii, iuraturasque in feminae verba Praetorias cohortes, idemque dedecus Senatus et Populi speravisset: ac, posteaquam frustra optata sint, infensa militi Patribusque et plebi, dissuasisset donativum et congiarium, periculaque viris illustribus instruxisset. Quanto suo labore perpetratum, ne inrumperet curiam, ne gentibus externis responsa daret? Temporum quoque Claudianorum obliqua insectatione, cuncta eius dominationis flagitia in matrem transtulit, publica fortuna extinctam referens. namque et naufragium narrabat: quod fortuitum fuisse, quis adeo hebes inveniretur, ut crederet? aut a muliere naufraga missum cum telo unum; qui cohortes, et classes Imperatoris perfringeret?* Ergo non iam Nero, cuius inmanitas

omnium questus anteibat, sed adverso rumore Seneca erat, *quod oratione tali confessionem scripsisset.*

XII. Miro tamen certamine procerum decernuntur *supplicationes apud omnia pulvinaria, utque Quinquatrus, quibus apertae essent insidiae, ludis annuis celebrarentur: aureum Minervae simulacrum in curia, et iuxta Principis imago statueretur: dies natalis Agrippinae inter nefastos esset.* Thrasea Paetus, silentio vel brevi adsensu priores adulationes transmittere solitus, exiit tum Senatu; ac sibi caussam periculi fecit, ceteris libertatis initium non praebuit. Prodigia quoque crebra et inrita intercessere. anguem enixa mulier: et alia in concubitu mariti fulmine exanimata. iam sol repente obscuratus, et tactae de caelo quatuordecim urbis regiones. quae adeo sine cura Deum eveniebant, ut multos post annos Nero imperium et scelera continuaverit. Ceterum, quo gravaret invidiam matris, eaque demota, auctam lenitatem suam testificaretur, feminas illustres, Iuniam et Calpurniam, Praefectura functos Valerium Capitonem et Licinium Gabolum, sedibus patriis reddidit, ab Agrippina olim pulsos. Etiam Lolliae Paulinae cineres reportari, sepulcrumque exstrui permisit: quosque ipse nuper relegaverat, Iturium et Calvisium, poena exsolvit. Nam Silana fato functa erat, longinquo ab exsilio Tarentum regressa, labante iam Agrippina, cuius inimicitiiis conciderat, vel tum mitigata.

XIII. Cunctanti in oppidis Campaniae, *quonam modo urbem ingrederetur: an obsequium Senatus, an studia plebis reperiret,* anxio, contra deterrimus quisque, quorum non alia regio fecundior exstitit, *invium Agrippinae nomen, et morte eius accensum populi faecorem,* disserunt: *iret intrepidus, et venerationem sui coram experiretur: simul praegredi exposcunt. et promptiora, quam promiserant, inveniunt: obvias*

tribus: festo cultu Senatam: coniugum ac liberorum agmina, per sexum et aetatem disposita: exstructos, qua incederet, spectaculorum gradus, quo modo triumphum visuntur. Hinc superbus, ac publici servitii victor, capitolium adiit, grates exsolvit: seque in omnes libidines effudit, quas male coercitas qualiscumque matris reverentia tardaverat.

XIV. Vetus illi cura erat, curriculo quadrigarum insistere: nec minus foedum studium, cithara ludicrum in modum canere, cum coenaret; quod *Regibus et antiquis Ducibus factitatum* memorabat: *idque vatum laudibus celebre, et Deorum honori datum. Enimvero cantus Apollini sacros; talique ornatu adstare, non modo Graecis in urbibus, sed Romana apud templa, Numen praecipuum et praescium.* Nec iam sisti poterat; cum Senecae ac Burro visum, ne utraque pervinceret, alterum concedere. clausumque valle Vaticana spatium, in quo equos regeret, haud promiscuo spectaculo. mox ultro vocari Populus Romanus, laudibusque extollere, ut est vulgus cupiens voluptatum, et, si eodem Princeps trahat, laetum. Ceterum evulgatus pudor non satietatem, ut rebantur; sed incitamentum adtulit. Ratusque dedecus amolliri, si plures foedasset, nobilium familiarum posteros, egestate venales, in scenam deduxit: quos fato perfunctos, ne nominatim tradam, maioribus eorum tribuendum puto. nam et eius flagitium est, qui pecuniam ob delicta potius dedit, quam ne delinquerent. Notos quoque Equites Romanos operas arenae promittere subegit donis ingentibus: nisi, quod merces ab eo, qui iubere potest, vim necessitatis adfert.

XV. Ne tamen adhuc publico theatro dehonesta retur, instituit ludos, *Iuvenalium* vocabulo, in quos passim nomina data: non nobilitas cuiquam, non aetas, aut acti honores impedimento, quo minus Graeci Latine histrionis artem exercerent, usque ad

gestus modosque haud viriles. Quin et feminae inlustres deformia meditari: exstructaque apud nemos, quod navali stagno circumposuit Augustus, conventicula et cauponae et posita veno inritamenta luxus. dabanturque stipes, quas boni necessitate, intemperantes gloria consumerent. Inde gliscere flagitia et infamia; nec ulla moribus corruptis olim plus libidinum circumdedit, quam illa conluyies. Vix artibus honestis pudor retinetur: nedum, inter certamina vitiorum, pudicitia aut modestia aut quidquam probi moris reservaretur. Postremo ipse scenam incedit, multa cura tentans citharam et praemeditans adstantibus. Facies accesserat, cohors militum, Centuriones Tribunique et maerens Burrus ac laudans. Tuncque primum conscripti sunt Equites Romani, cognomento *Augustanorum*, aetate ac robore conspiciui, et pars ingenio procaces, alii in spe potentiae. Hi dies ac noctes plausibus personare, formam Principis vocemque Deum vocabulis adpellantes: quasi per virtutem clari honoratque agere.

XVI. Ne tamen ludicrae tantum Imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium adfectavit, contractis, quibus aliqua pangendi facultas. Nec dum insignis aetatis nati, considerare simul, et adlatos vel ibidem repertos versus connectere, atque ipsius verba, quoquo modo prolata, supplere. quod species ipsa carminum docet, non inpetu et instinctu, nec ore uno fluens. Etiam sapientiae doctoribus tempus inpertiebat post epulas, ut contraria adseverantium discordiae eruerentur. nec deerant, qui ore vultuque tristi inter oblectamenta Regia spectari cuperent.

XVII. Sub idem tempus, levi contentione atrox caedes orta, inter colonos Nucerinus Pompeianosque, gladiatorio spectaculo, quod Livineius Regulus, quem motum Senatu retuli, edebat. quippe oppidana la-

scivia invicem incessentes, probra, deinde saxa, postremo ferrum sumpsere, validiore Pompeianorum plebe, apud quos spectaculum edebatur. Ergo reportati sunt in urbem multi e Nuserinis, trunco per vulnera corpore, ac plerique liberorum aut parentum mortes deslebant. Cuius rei iudicium Princeps Senatus, Senatus Consulibus permisit. Et rursus re ad Patres relata, prohibiti publice in decem annos eiusmodi coetu Pompeiani, collegiæque, quæ contra leges instituerant, dissoluta: Livineius, et qui alii seditionem conciverant, exsilio multati sunt.

XVIII. Motus Senatu et Pedius Blaesus, accusantibus Cyrenensibus, *violatum ab eo thesaurum Aesculapii, delectumque militarem pretio et ambitione corruptum.* Iidem Cyrenenses reum agebant Acilium Strabonem, Praetoria potestate usum, et missum disceptatorem a Claudio agrorum, quos Regi Apioni quondam habitos, et Pop. Rom. cum Regno relictos, proximus quisque possessor invaserant, diutinaque licentia et iniuria, quasi iure et aequo nitebantur. Igitur abiudicatis agris, orta adversus iudicem invidia: et Senatus, *ignota sibi esse mandata Claudii, et consulendum Principem,* respondit. Nero, probata Strabonis sententia, *se nihilominus subvenire sociis, et usurpata concedere,* scripsit.

XIX. Sequuntur virorum inlustrium mortes, Domitii Afri et M. Servilii, qui summis honoribus et multa eloquentia viguerant. Ille orando caussas, Servilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis celebris, et elegantia vitae; quam clariorem effecit, ut par ingenio, ita morum diversus. Nerone quartum, Cornelio Cosso *co. quinquennale ludicrum Romæ institutum est, ad morem Graeci certaminis: varia fama, ut cuncta ferme nova.*

XX. Quippe erant, qui *Cn. quoque Pompeium in-cusatam a senioribus ferrent, quod mansuram theatri*

sedem posuisset. nam antea subitariis gradibus et scena in tempus structa ludos edi solitos: vel, si vetustiora repetas, stantem populum spectavisse, ne, si consideret, theatro dies totos ignavia continuaret. Spectaculorum quidem antiquitas servaretur, quotiens Praetores ederent, nulla cuiquam civium necessitate certandi. Ceterum abolitos paulatim patrios mores, funditus everti per accitam lasciviam, ut, quod usquam corrumpi et corrumpere queat, in urbe visatur, degeneretque studiis externis iuventus, gymnasia et otia et turpes amores exercendo, Principe et Senatu auctoribus; qui non modo licentiam vitii permiserint, sed vim adhibeant: Proceres Romani, specie orationum et carminum, scena polluantur. quid superesse, nisi ut corpora quoque nudent et caestus adsumant, easque pugnas pro militia et armis meditentur? An iustitiam augurii, et decurias Equitum egregium iudicandi munus expleturos, si fractos sonos et dulcedinem vocum perite audissent? Noctes quoque dedecori adiectas, ne quod tempus pudori relinquatur, sed, coetu promiscuo, quod perditissimus quisque per diem concupiverit, per tenebras audeat.

XXI. Pluribus ipsa licentia placebat, ac tamen honesta nomina praetendebant. Maiores quoque non abhorruisse spectaculorum oblectamentis, pro fortuna, quae tum erat; eoque a Tuscis accitos histriones, a Thuriis equorum certamina: et, possessa Achaia Asiaeque, ludos curatius editos: nec quemquam Romae, honesto loco ortum, ad theatrales artes degeneravisse, ducentis iam annis a L. Mummii triumpho, qui primus id genus spectaculi in urbe praebuerit. Sed et consultum parcimoniae, quod perpetua sedes theatro locata sit potius, quam inmenso sumptu singulos per annos consurgeret ac strueretur. Nec perinde Magistratus rem familiarem exhausturos, aut populo efflagitandi Graeca certamina a Magistratibus caussam

fore, cum eo sumptu Resp. fungatur. oratorum ac
 ratum victorias incitamentum ingenii adlaturas:
 nec cuiquam iudici grave aures studiis honestis et vo-
 luptatibus concessis impartire. laetitiae magis quam
 lasciviae dari paucas totius quinquenninoctes, quibus,
 tanta luce ignium, nihil illicitum occultari queat.
 Sane nullo insigni dehonestamento id spectaculum
 transiit. Ac ne modica quidem studia plebis exar-
 sere, quia, redditi quamquam scenae, Pantomimi
 certaminibus sacris prohibebantur. Eloquentiae pri-
 mas nemo tulit, sed, victorem esse Caesarem, pro-
 nuntiatum. Graeci amictus, quis per eos dies pler-
 que incesserant, tum exoleverant.

XXII. Inter quae et sidus cometes effulsit: de
 quo vulgi opinio est, tamquam mutationem Regnis
 portendat. Igitur, quasi iam depulso Nerone, quis-
 nam deligeretur, anquirebant. et omnium ore Ru-
 bellius Plautus celebrabatur, cui nobilitas, per ma-
 trem, ex Iulia familia. Ipse placita maiorum cole-
 bat, habitu severo, casta et secreta domo, quanto-
 que metu occultior, tanto plus famae adeptus. Au-
 xit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris.
 Nam, quia discumbentis Neronis apud Simbruina
 stagna, cui *Sublaqueum* nomen est, ictae dapes,
 mensaque disiecta erat, idque finibus Tiburtum acci-
 derat, unde paterna Plauto origo, hunc illum numi-
 ne Deum destinari credebant. forebantque multi,
 quibus, nova et ancipitia praecolere, avida et ple-
 rumque fallax ambitio est. Ergo permotus iis Nero,
 componit ad Plautum litteras, *consuleret quieti urbis,*
seque prave diffamantibus subtraheret. esse illi per
Asiam avitos agros, in quibus tuta et inturbida iuven-
ta frueretur. Ita illuc cum coniuge Antistia et pau-
 cis familiarium concessit. Iisdem diebus nimia luxus
 cupido infamiam et periculum Neroni tulit, quia fon-
 tem aquae Marciae, ad urbem deductae, nando in-

cesserat: vidēbaturque potus sacros, et caerimoniam loci corpore loto polluisse. secutaque anceps valedit iram Deum adfirmavit.

XXIII. At Corbulo, post deleta Artaxata, utendum recenti terrore ratus ad occupanda Tigranocerta, quibus excisis, metum hostium intenderet, vel, si pepercisset, clementiae famam adipisceretur; illuc pergit, non infenso exercitu, ne spem veniae auferret, neque tamen remissa cura, gnarus, facilem mutatu gentem, ut segnem ad pericula, ita infidam ad occasiones. Barbari, pro ingenio quisque, alii preces offerre, quidam deserere vicos, et in avia digredi: ac fuere, qui se speluncis, et carissima secum, abderent. Igitur Dux Romanus diversis artibus, misericordia adversus supplices, celeritate adversus profugos, inmitis iis, qui latebras insederant, ora et exitus specuum, sarmentis virgultisque completos, igni exurit. Atque illum, fines suos praegredientem, incursavere Mardi, latrociniis exerciti, contraque inrumpentem montibus defensi. quos Corbulo, inmissis Hiberis, vastavit, hostilemque audaciam externo sanguine ultus est.

XXIV. Ipse exercitusque, ut nullis ex proelio damnis, ita per inopiam et labores fatiscebant, carne pecudum propulsare famem adacti. Ad haec penuria aquae, fervida aestas, longinqua itinera, sola Ducis patientia mitigabantur, eodem plura, quam gregario milite, tolerante. Ventum dehinc in locos cultos, demessaeque segetes, et ex duobus castellis, in quae confugerant Armenii, alterum inpetu captum; qui primam vim depulerant, obsidione coguntur. Vnde in regionem Taurantium transgressus, inprovisum periculum vitavit. Nam haud procul tentorio eius, non ignobilis barbarus cum telo repertus, ordinem insidiarum, seque auctorem et socios per tormenta edidit, convictique et puniti sunt, qui specie

amicitiae dolum parabant. Nec multo post legati Tigranocerta missi, *patere moenia* adferunt, *intentos popularis ad iussa*. Simul hospitale donum, coronam auream, tradebant. Accepitque cum honore; nec quidquam urbi detractum, quo promptius obsequium integri retinerent.

XXV. At praesidium Regium, quod ferox iuventus clauserat, non sine certamine expugnatum est. nam et proelium pro muris ausi erant, et pulsi intra munimenta aggeris demum, et inrumpentium armis cessere. quae facilius proveniebant, quia Parthi Hyrcano bello distinebantur. Miserantque Hyrcani ad Principem Romanum, societatem oratum, *aditineri a se Vologesen pro pignore amicitiae*, ostentantes. eos regredientes Corbulo, ne Euphraten transgressi hostium custodiis circumvenirentur, dato praesidio, ad litora maris rubri deduxit: unde, vitatis Parthorum finibus, patrias in sedes remeavere.

XXVI. Quin et Tiridaten, per Medos extrema Armeniae intrantem, praemisso cum auxiliis Verulano Legato, atque ipse legionibus citis, abire procul, ac spem belli amittere subegit: quosque nobis, ob Regem, aversos animis cognoverat, caedibus et incendiis perpopulatus, possessionem Armeniae usurpabat: cum advenit Tigranes, a Nerone ad capesendum imperium delectus, Cappadocum ex nobilitate, Regis Archelai nepos, sed quod diu obses apud urbem fuerat, usque ad servilem patientiam demissus. Nec consensu acceptus, durante apud quosdam favore Arsacidarum. at plerique, superbiam Parthorum perosi, datum a Romanis Regem malebant. Aditum et praesidium, mille legionarii, tres sociorum cohortes, duaeque Equitum alae, quo facilius novum Regnum tueretur. Pars Armeniae, ut cuique finitima, Pharasmani Polemonique et Aristobulo atque Antiocho parere iussae sunt. Corbulo in Sy-

riam abscessit, morte Vmuidii Legati vacuum ac sibi permissam.

XXVII. Eodem anno, ex illustribus Asiae urbibus, Laodicea tremore terrae prolapsa, nullo a nobis remedio, propriis opibus revaluit. At in Italia vetus oppidum, Puteoli, ius Coloniae et cognomen tum a Nerone adipiscuntur. Veterani Tarentum et Antium adscripti: non tamen infrequentiae locorum subvenere, dilapsis pluribus in provincias, in quibus stipendia expleverant: neque coniugii suscipiendis, neque alendis liberis sueti, orbas sine posteris domos relinquebant. Non enim, ut olim, universae legiones deducebantur, cum Tribunis et Centurionibus, et sui cuiusque ordinis militibus, ut consensu et caritate Remp. efficerent: sed ignoti inter se, diversis manipulis, sine rectore, sine adfectibus mutuis, quasi ex alio genere mortalium repente in unum collecti; numerus magis, quam colonia.

XXVIII. Comitia Praetorum, arbitrio Senatus haberi solita, quod acriore ambitu exarserant, Princeps composuit, tris, qui supra numerum petebant, legioni praeficiendo. Auxitque Patrum honorem, statuendo, *ut, qui a privatis iudicibus ad Senatum provocavissent, eiusdem pecuniae periculum facerent, cum iis, qui Imperatorem adpellavere.* nam antea vacuum id solutumque poena fuerat. Fine anni Vibius Secundus, Eques Romanus, accusantibus Mauris, repetundarum damnatur, atque Italia exigitur, ne graviore poena adficeretur, Vibii Crispi, fratris, opibus enisus.

XXIX. Caesonio Paeto, Petronio Turpiliano coss. gravis clades in Britannia accepta. In qua neque A. Didius Legatus, ut memoravi, nisi parta retinuerat, et successor Veranius, modicis excursibus Siluras populatus, quin ultra bellum proferret, morte prohibitus est: magna, dum vixit, severitatis fama,

supremis testamenti verbis ambitionis manifestus, quippe multa in Neronem adulatione addidit, *subiecturum ei provinciam fuisse, si biennio proximo vixisset.* Sed tum Paullinus Suetonius obtinebat Britannos, scientia militiae et rumore populi, qui neminem sine aemulo sinit, Corbulonis concertator: receptaeque Armeniae decus aequare, domitis perduellibus, cupiens. Igitur Monam insulam, incolis validam et receptaculum perfugarum, adgredi parat, navesque fabricatur plano alveo, adversus breve litus et incertum. Sic pedes, equites vado secuti, aut altiores inter undas, adnantes equis, transmisere.

XXX. Stabat pro litore diversa acies, densa armis virisque, intercurrentibus feminis, in modum Furiarum, quae veste ferali, crinibus deiectis, faces praeferebant. Druidaeque circum, preces diras, sublatis ad caelum manibus, fundentes, novitate adspectus perculere milites, ut, quasi haerentibus membris, immobile corpus vulneribus praeberent. Dein, cohortationibus Ducis, et se ipsi stimulant, ne muliebre et fanaticum agmen pavescerent, inferunt signa, sternuntque obvios, et igni suo involvunt. Praesidium posthac inpositum victis, excisique luci, saevis superstitionibus sacri. nam cruore captivo adolere aras et hominum fibris consulere Deos, fas habebant. Haec agenti Suetonio, *repentina defectio provinciae* nuntiatur.

XXXI. Rex Icenorum Prasutagus, longa opulentia clarus, Caesarem haerodem, duasque filias scripserat, tali obsequio, ratus, Regnumque et domum suam procul iniuria fore: quod contra vertit: adeo, ut Regnum per Centuriones, domus per servos, velut capta vastarentur. Iam primum uxor eius, Boadicea, verberibus adfecta, et filiae stupro violatae sunt. Praecipui quique Icenorum, quasi cunctam regionem muneri accepissent, avitis bonis exuuntur, et pro-

pinqui Regis inter mancipia habebantur. Qua contumelia, et metu graviorum (quando in formam provinciae cesserant) rapiunt arma, commotis ad rebellionem Trinobantibus, et, qui alii nondum servitio fracti, resumere libertatem occultis coniurationibus pepigerant; acerrimo in veteranos odio. quippe in coloniam Camulodunum recens deducti, pellebant domibus, exturbabant agris, *captivos, servos* adpellando: foventibus in potentiam veteranorum militibus, similitudine vitae, et spe eiusdem licentiae. Ad haec templum, D. Claudio constitutum, quasi arx aeternae dominationis aspiciebatur; delectique Sacerdotes, specie religionis, omnes fortunas effundebant. Nec arduum videbatur, excindere coloniam, nullis munimentis septam: quod Ducibus nostris parum provisum erat, dum amoenitati prius, quam usui consulitur.

XXXII. Inter quae, nulla palam caussa, delapsum Camuloduni simulacrum Victoriae, ac retro conversum, quasi cederet hostibus. Et feminae in furorem turbatae, *adesse exitium*, canebant. Externosque fremitus in curia eorum auditos; consonuisse ululatus theatrum, visamque speciem in aestuario Tamesae subversae coloniae; iam Oceanum cruento aspectu; dilabente aestu, humanorum corporum effigies relictas, ut Britanni ad spem, ita veterani ad metum trahebant. Sed, quia procul Suetonius aberat, petivere a Cato Deciano, Procuratore, auxilium. Ille haud amplius, quam ducentos, sine iustis armis misit: et inerat modica militum manus. Tutela templi freti, et impediuntibus, qui occulte rebellionis conscii, consilia turbabant, neque fossam aut vallum praeduxerunt, neque, motis senibus et feminis, iuventus sola restitit: quasi media pace incauti, multitudine barbarorum circumveniuntur. Et cetera quidem inpetu direpta, aut incensa sunt: tem-

plum, in quo se miles conglobaverat, biduo obsessum expugnatumque. Et victor Britannus Petilio Ceriali, Legato legionis nonae, in subsidium adventanti obvius, fudit legionem, et, quod peditum, interfecit. Cerialis cum equitibus evasit in castra et munimentis defensus est. Qua clade et odiis provinciae, quam avaritia in bellum egerat, trepidus Procurator Catus in Galliam transiit.

XXXIII. At Suetonius mira constantia medios inter hostes Londinium perrexit, cognomento quidem coloniae non insigne, sed copia negotiatorum et comteatum maxime celebre. ibi ambiguus, an illam sedem bello deligeret, circumspecta infrequentia militis, satisque magnis documentis temeritatem Petilii coercitam, unius oppidi damno servare universa statuit. Neque fletu et lacrimis auxilium eius orantium flexus est, quin daret protectionis signum: et comitantes in partem agminis acceperat. Si quos inbellis sexus, aut fessa aetas, vel loci dulcedo adtinerat, ab hoste oppressi sunt. Eadem clades municipio Verulamio fuit; quia barbari, omissis castellis praesidiisque militarium, quod uberrimum spoliandi et defendentibus intutum, laeti praeda et aliorum segnes, petebant. Ad septuaginta millia civium et sociorum, iis quae memoravi locis, cecidisse constitit. neque enim capere, aut venundare, aliudve quod belli commercium, sed caedes, patibula, ignes, cruces, tamquam reddituri supplicium, ac praerepta interim ultione, festinabant.

XXXIV. Iam Suetonio quartadecima legio cum vexillariis vicesimanis, et e proximis auxiliares, decem ferme millia armatorum erant: cum omittere cunctationem et congredi acie parat. deligitque locum artis faucibus et a tergo silva clausum; satis cognito, nihil hostium, nisi in fronte, et apertam planitiem esse, sine metu insidiarum. Igitur legio-

narius frequens ordinibus, levis circum armatura, conglobatus pro cornibus eques adstitit. At Britannorum copiae passim per catervas et turmas exsultabant, quanta non alias multitudo et animo adeo fero, ut coniuges quoque testes victoriae secum traherent, plaustrisque inponerent, quae super extremum ambitum campi posuerant.

XXXV. Boadicea, curru filias prae se vehens, ut quamque nationem accesserat, *solitum quidem Britannis, feminarum ductu bellare, testabatur: sed tunc non, ut tantis maioribus ortam, Regnum et opes, verum ut unam e vulgo, libertatem amissam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci. eo proctas Romanorum cupidines, ut non corpora, ne senectam quidem, aut virginitatem inpollutam relinquunt. Adesse tamen Deos iustae vindictae. cecidisse legionem, quae proelium ausa sit: ceteros castris occultari, aut fugam circumspicere. Ne strepitum quidem et clamorem tot millium, nedum inpetus et manus perlaturus. Si copias armatorum, si causas belli secum expenderent, vincendum illa acie, vel cadendum esse. Id mulieri destinatum: viverent viri et servirent.*

XXXVI. Ne Suetonius quidem in tanto discrimine silebat. qui, quamquam confideret virtuti, tamen exhortationes et preces miscbat, *ut spernerent sonores barbarorum, et inanes minas. plus illic feminarum, quam iuventutis adspici. inbelles, inermes cessuros statim, ubi ferrum virtutemque vincuntium totiens fusi agnovissent. etiam in multis legionibus paucos esse, qui praelia profligarent: gloriaeque eorum accessurum, quod modica manus universi exercitus famam adipiscerentur. Conferti tantum, et pilis emissis, post umbonibus et gladiis, stragem caedemque continuarent, praedae inmemores: parta victoria, cuncta ipsis cessura. Is ardor verba ducis sequeba-*

tur, ita se ad intorquenda pila expedierat vetus miles et multa proeliorum experientia, ut certus eventus Suetonius, daret pugnae signum.

XXXVII. Ac primum legio gradu inmotâ, et angustias loci pro munimento retinens, postquam propius sgressus hostis certo iactu tela exhauserat, velut cuneo erupit. Idem auxiliarium inpetus: et eques, protentis hastis, perfringit, quod obvium et validum erat. Ceteri terga praebuere, difficili effugio, quia circumiecta vehicula seperant abitus. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat: confixaque telis etiam iumenta corporum cumulum auferant. Clara et antiquis victoriis par ea die laus parta, quippe sunt, qui paullo minus quam octoginta millia Britannorum cecidisse tradant, militum quadringentis ferme interfectis, nec multo amplius vulneratis. Boadicea vitam veneno finivit. Et Poenius Postumus, Praefectus castrorum secundae legionis, cognitis quartadecimanorum vicesimanorumque prosperis rebus, quia pari gloria legionem suam fraudaverat, abnueratque, contra ritum militiae, iussa Ducis, se ipsum gladio transegit.

XXXVIII. Contractus deinde omnis exercitus sub pellibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda. Auxitque copias Caesar, missis e Germania duobus legionariorum millibus, octo auxiliarium cohortibus ac mille equitibus: quorum adventu nonani legionario milite suppleti sunt; cohortes alaeque novis hibernaculis locatae, quodque nationum ambiguum aut adversum fuerat, igni atque ferro vastatur. Sed nihil aequè, quam fames, adfligebat serendis frugibus incuriosos. et omni aetate ad bellum versa, dum nostros commeatu sibi destinant: gentesque praeferoce tardius ad pacem inclinant: quia Iulius Glassicianus, successor Cato missus, et Suetonio discors, bonum publicum privatis simultatibus in

pediebat. disperseratque, *novum Legatum opperendum esse, sine hostili ira et superbia victoris clementer deditis consulturum.* Simul in urbem mandabat, *nullum proelio finem expectarent, nisi succederetur Suetonio:* cuius adversa pravitati ipsius prospera ad fortunam reipublicae referebat.

XXXIX. Igitur ad spectandum Britanniae statum missus est ex libertis Polycletus, magna Neronis spe, posse aucteritate eius, non modo inter Legatum Procuratoremque concordiam gigni, sed et rebelles barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quo minus, ingenti agmine Italiae Galliaeque gravis, postquam Oceanum transmiserat, militibus quoque nostris terribilis incederet. Sed hostibus inrisui fuit, apud quos, flagrante etiam tum libertate, nondum cognita libertorum potentia erat: mirabanturque, quod Dux et exercitus, tanti belli confector, servitiis obedirent. Cuncta tamen ad Imperatorem in mollius relata: detentusque rebus gerendis Suetonius, quod post paucas naves in litore remigiumque in iis amiserat, tamquam durante bello, *tradere exercitum Petronio Turpiliano,* qui iam Consulatu abierat, iubetur. Is non inritato hoste, neque lacessitus, honestum pacis nomen sequi otio inposuit.

XL. Eodem anno Romae insignia scelera, alterum Senatoris, servili alterum audacia, admissa sunt. Domitius Balbus erat Praetorius, simul longa senecta, simul orbitate et pecunia insidiis obnoxius. ei propinquus Valerius Fabianus, capessendis honoribus destinatus, subdidit testamentum, adscitis Vinicio Rufino, et Terentio Lentino, Equitibus Romanis. Illi Antonium Primum et Asinium Marcellum sociaverant. Antonius audacia promptus: Marcellus Asinio Pollione proavo clarus, neque morum spernendus habebatur, nisi quod pau-

pertatem praecipuum malorum credebat. Igitur Fabianus tabulas iis, quos memoravi, et aliis minus inlustribus, obsignat. quod apud Patres convictum: et Fabianus Antoniusque, cum Rufino et Terentio, lege Cornelia damnantur. Marcellum memoria maiorum, et preces Caesaris, poenae magis, quam infamiae exemere.

XLJ. Perculit is dies Pompeium quoque Aelianum, iuvenem Quaestorium, tamquam flagitiorum Fabiani gnarum: eique Italia et Hispania, in qua ortus erat, interdictum est. Pari ignominia Valerius Ponticus adficitur, quod reos, ne apud Praefectum urbis arguerentur, ad Praetorem detulisset, interim, specie legum, mox praevanicando, ultionem elusurus. Additur Senatus consulto: *qui talem operam emptitasset, vendidissetve, perinde poena teneretur, ac publico iudicio calumniae condemnatus.*

XLII. Haud multo post praefectum urbis, Pedanium Secundum, servus ipsius interfecit: seu negata libertate, cui pretium pepigerat, sive amore exoleti infensus, et dominum aemulum non tolerans. Ceterum cum, vetere ex more, familiarum omnem, quae sub eodem tecto mansitaverat, ad supplicium agi oporteret, concursu plebis, quae tot innoxios protegebat, usque ad seditionem ventum est: Senatuque in ipso erant studia nimiam severitatem adspersantium, pluribus nihil mutandum censentibus. Ex quis C. Cassius, sententiae loco, in hunc modum disseruit.

XLIII. *Saepe numero, P. C. in hoc ordine interfui, cum contra instituta et leges maiorum nova Senatus decreta postularentur: neque sum adversatus: non, quia dubitarem, super omnibus negotiis melius atque rectius olim provisum, et, quae converterentur, in deterius mutari; sed ne nimio amore antiqui moris studium meum extollere viderer. Simul, quidquid hoc in*

nobis auctoritatis est, crebris contradictionibus destruendum non existimabam, ut maneret integrum, si quando Respublica consiliis eguisset. quod hodie evenit, Consulari viro domi suae interfecto, per insidias serviles, quas nemo prohibuit aut prodidit, quamvis nondum concusso Senatus consulto, quod supplicium toti familiae ninitabatur. Decernite hercule impunitatem. At, quem dignitas sua defendet, cum Praefectura urbis non profuerit? quem numerus servorum tuebatur, cum Pedanium Secundum quadringenti non protexerint? cui familia opem feret, quae ne in metu quidem pericula nostra avertit? An, ut quidam fingere non erubescunt, iniurias suas ultus est interfector? quia de paterna pecunia transegerat, aut avitum mancipium detrahebatur? Pronuntiemus ultro, dominum iure caesum videri.

XLIV. Libet argumenta conquirere in eo, quod sapientioribus deliberatum est? Sed et, si nunc primum statuendum haberemus; creditisne, servum interficiendi domini animum sumpsisse, ut non vox minax excideret? nihil per temeritatem proloqueretur? Sane consilium occultuit, telum inter ignaros paravit: num excubias transiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, caedem patraret, omnibus nesciis? Multa sceleris indicia praeveniunt. Servi si prodant, possumus singuli inter plures, tuti inter anxios, postremo, si pereundem sit, non inulti inter nocentes agere. Suspecta maioribus nostris fuere ingenia servorum, etiam cum in agris aut domibus iisdem nascerentur, caritatemque dominorum statim acciperent. Postquam vero nationes in familiis habemus, quibus diversi ritus, externa sacra, aut nulla sunt, conluviem istam non nisi metu coercueris. At quidam insontes peribunt. Nam et ex fuso exercitu, cum decimus quisque fusti feritur, etiam strenui sortiuntur. Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos utilitate publica rependitur.

XLV. Sententiae Cassii, ut nemo unus contra ire ausus est, ita dissonae voces respondebant, *nummerum, aut aetatem, aut sexum, ac plurimorum indubiam innocentiam miserantium*. Praevaluit tamen pars, quae supplicium decernebat. sed obtemperari non poterat, conglobata multitudine et *saxa ac faces* minitante. Tum Caesar populum edicto increpuit, atque omne iter, quo damnati ad poenam ducebantur, militaribus praesidiis sepsit. Censuerat Cingonius Varro, ut liberti quoque, qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur. Id a Principe prohibitum est, *ne mos antiquus, quem misericordia non minuerat, per saevitiam intenderetur*.

XLVI. Damnatus iisdem Consulibus Tarquitiis Priscus repetundarum, Bithynis interrogantibus, magno Patrum gaudio, qui accusatum ab eo Statilium Taurum, Proconsulem ipsius, meminerant. Censur per Gallias a Q. Volusio et Sextio Africano Trebellioque Maximo acti sunt, aemulis inter se, per nobilitatem, Volusio atque Africano: Trebellium dum uterque dedignatur, supra tulere.

XLVII. Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate, constantia, fama, in quantum, praeumbrante Imperatoris fastigio, datur, clarus: adeo, ut Nero, aeger valetudine, et adulantibus circum, qui *finem Imperio adesse dicebant, si quid fato pateretur*, responderit, *habere subsidium Republicanam*. Rogantibus dehinc, *in quo potissimum?* addiderat, *in Memmio Regulo*. Vixit tamen post haec Regulus, quiete defensus, et quia nova generis claritudine, neque invidiosis opibus erat. Gymnasium eo anno dedicatum a Nerone, praebitumque oleum Equiti ac Senatui, Laeica facilitate.

XLVIII. P. Mario, L. Asinio coss. Antistius Praetor, quem in Tribunatu plebis licenter egisse memoravi, probrosa adversus Principem carmina factita-

vit, vulgavitque celebri convivio, dum apud Ostorium Scapulam epulatur. Exin a Cossutiano Capitone, qui nuper Senatorium ordinem, precibus Tigellini, socieri sui, receperat, maiestatis delatus est. Tum primum revocata ea lex: credebaturque haud perinde exitium Antistio, quam Imperatori gloria quaesita, ut condemnatus a Senatu, intercessione Tribunicia morti eximeretur. Et, cum Ostorius, *nihil audivisse*, pro testimonio dixisset, adversis testibus creditum: censuitque Iunius Marullus, Consul designatus, *adimendam reo Praeturam, necandumque more maiorum*. Ceteris inde assentientibus, Paetus Thrasea, multo cum honore Caesaris, et acerrime increpito Antistio, *non, quidquid nocens reus pati mereretur, id, egregio sub Principe, et nulla necessitate obstricto Senatu, statuendum*, disseruit. *carnificem et laqueum pridem abolita: et esse poenas legibus constitutas, quibus, sine iudicum saevitia et temporum infamia, supplicia decernerentur. Quin in insula, publicatis bonis, quo longius sontem vitam traxisset, eo privatim miseriorem, et publicae clementiae maximum exemplum futurum.*

XLIX. Libertas Thraseae servitium aliorum rupit. et, postquam discessionem Consul permiserat, pedibus in sententiam eius iere, paucis exemptis: in quibus adulatione promptissimus fuit A. Vitellius, optimum quemque iurgio lacessens et respondentem reticens, ut pavida ingenia solent. At Consules, perficere Senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Caesari. Ille, inter pudorem et iram cunctatus, postremo rescripsit, *nulla iniuria provocatum Antistium, gravissimas in Principem contumelias dixisse: earum ultionem a Patribus postulatam, et, pro magnitudine delicti poenam statui, par fuisse: ceterum se, qui severitatem decernentium impediturus fuerit, moderationem non prohibere. statuerent ut*

vellent: datam etiam absolvendi licentiam. His atque talibus recitatis, et offensione manifesta, non ideo aut Consules mutavere relationem, aut Thrasea decessit sententia, ceterive, quae probaverant, deseruere: pars, ne Principem obiecisse invidiae viderentur; plures numero tuti; Thrasea sueta firmitudine animi, et ne gloria intercideret.

L. Haud dispari crimine Fabricius Veiento conflictatus est, *quod multa et probrosa in Patres et Sacerdotes composuisset, iis libris, quibus nomen Codicillorum dederat.* Adiciebat Talius Geminus, accusator: *venditata ab eo munera Principis, et adipiscendorum honorum ius.* quae caussa Neroni fuit suscipiendi iudicii: convictumque Veionem Italia depulit, et libros exuri iussit, conquisitos lectitatosque, donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi oblivionem adtulit.

LI. Sed gravescentibus in dies publicis malis, subsidia minuebantur: concessitque vita Burrus, incertam valetudine, an veneno. Valetudo ex eo coniectabatur, quod in se tumescentibus paullatim faucibus, et impedito meatu, spiritum finiebat. plures, iussu Neronis, quasi remedium adhiberetur, inlitum palatum eius noxio medicamine, adseverabant: et Burrum, intellecto scelere, cum ad visendum eum Princeps venisset, adspectum eius aversatum, sciscitanti hactenus respondisse, *Ego me bene habeo.* Civitati grande desiderium eius mansit, per memoriam virtutis, et successorum alterius segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia et adulteria. quippe Caesar duos Praetoriis cohortibus inposuerat: Fenium Rufum, ex vulgi favore, quia rem frumentariam sine quaestu tractabat: Sofonium Tigellinum, veterem inpudicitiam atque infamiam in eo secutus. Atque illi pro cognatis moribus fuere: validior Tigellinus in animo Principis, et intimis li-

bidinibus adsumptus: prospera populi et militum fama Rufus: quod apud Neronem adversum experiebatur.

LII. Mors Burri infregit Senecae potentiam; quia nec bonis artibus idem virium erat, altero velut duce amoto, et Nero ad deteriores inclinabat. Hi variis criminationibus Senecam adoriuntur, *tantumquam ingentes et privatam supra modum evectas opes adhuc augetet, quodque studia civium in se verteret, hortorum quoque amoenitate et villarum magnificentia quasi Principem supergrederetur.* Obiiciebant etiam, *eloquentiae laudem uni sibi adsciscere, et carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorum venisset. Nam oblectamenti Principis palam iniquum, detrectare vim eius equos regentis; in ludere voces, quotiens caneret. Quem ad finem nihil in Republica clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur? Certe finitam Neronis pueritiam, et robur iuventutis adesse. exueret magistrum, satis amplius doctoribus instructus maioribus suis.*

LIII. At Seneca criminantium non ignarus, proidentibus iis, quibus aliqua honesti cura, et familiaritatem eius magis adspernante Caesare, tempus sermoni orat: et accepto, ita incipit: *Quartusdecimus annus est, Caesar, ex quo spei tuae admotus sum: octavus, ut Imperium obtines: medio temporis tantum honorum atque opum in me cumulasti, ut nihil felicitati meae desit, nisi moderatio eius. Utar magnis exemplis, nec meae fortunae, sed tuae. Abavus tuus, Augustus, M. Agrippae Mitylenense secretum; C. Maecenati, urbe in ipsa, velut peregrinum otium permisit; quorum alter bellorum socius, alter Romae pluribus laboribus iactatus, ampla quidem, sed pro ingentibus meritis, praemia acceperant. Ego quid aliud munificentiae tuae adhibere potui, quam studia, ut sic dixerim, in umbra educata? et quibus claritudo*

venit, quod inventae tuae rudimentis adfuisse videor, grande huius rei pretium. at tu gratiam immensam, innumeram pecuniam circumdedisti: adeo, ut provinciali loco ortus, proceribus civitatis adnumeror? Inter nobiles, et longa decora praeferentes, novitas mea enituit? Vbi est animus ille, modicis contentus? Tales hortos instruit, et per haec suburbana incedit, et tantis agrorum spatiis, tam lato fenore exuberat? Vna defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui.

LIV. Sed uterque mensuram inplevimus, et tu, quantum Princeps tribuere amico posset, et ego, quantum amicus a Principe accipere. Cetera invidiam augent. quae quidem, ut omnia mortalia, infra tuam magnitudinem iacent; sed mihi incumbunt: mihi subveniendum est. quomodo in militia, aut via, fessus adminiculum orarem; ita, in hoc itinere vitae, senex, et levissimis quoque curis impar, cum opes meas ultra sustinere non possim, praesidium peto. Iube eas per Procuratores tuos administrari, in tuam fortunam recipi. Nec me in paupertatem ipse detrudam; sed traditis, quorum fulgore praestringor, quod temporis hortorum aut villarum curae seponitur, in animum revocabo. Superest tibi robur, et tot per annos nixum fastigio regimen: possumus seniores amici quieti respondere. Hoc quoque in tuam gloriam cedit, eos ad summa vexisse, qui et modica tolerarent.

LV. Ad quae Nero sic ferme respondit: Quod meditatae orationi tuae statim occurram, id primum tui muneris habeo, qui me non tantum praevisa, sed subita expedire docuisti. Abavus meus, Augustus, Agrippae et Maecenati usurpare otium post labores concecisset: sed in ea ipsa aetate, cuius auctoritas tueretur, quidquid illud et qualecumque tribuisset: attamen neutrum datis a se praemiis exiit. Bello et vericulis

meruerant: in his enim iuuenta Augusti versata est. Nec mihi tela et manus tuae defuissent, in armis agenti. Sed quod praesens conditio poscebat, ratione, consilio, praeeptis pueritiam, dein iuventam meam fovisti. Et tua quidem erga me munera, dum vita suppetet, aeterna erunt: quae a me habes, horti et fenus et villae, casibus obnoxia sunt. ac, licet multa videantur, plerique, haudquaquam artibus tuis pares, plura tenuerunt. Pudet referre libertinos, qui ditiores spectantur. Vnde etiam rubori mihi est, quod praecipuus caritate, nondum omnes fortuna antecellis.

LVI. Verum et tibi valida aetas, rebusque et fructui rerum sufficiens: et nos prima Imperii spatia ingredimur; nisi forte aut te Vitellio ter Consuli, aut me Claudio postponis. Sed, quantum Volusio longa parsimonia quaesivit, tantum in te mea liberalitas explere non potest. Quin, si qua in parte lubricum adolescentiae nostrae declinat, revocas; ornatumque robur subsidio impensius regis. Non tua moderatio, si reddideris pecuniam; nec quies, si reliqueris Principem; sed mea avaritia, meae crudelitatis metus in ore omnium versabitur. Quod si maxime continentia tua laudetur, non tamen sapienti viro decorum fuerit, unde amico infamiam paret, inde gloriam sibi recipere. His adiicit complexum et oscula, factus natura et consuetudine exercitus, velare odium fallacibus blanditiis. Seneca (qui finis omnium cum dominante sermonum) grates agit: sed instituta prioris potentiae commutat, prohibet coetus salutantium, vitat comitantes; rarus per urbem; quasi valetudine infensa aut sapientiae studiis domi adtineretur.

LVII. Perculso Seneca, promptum fuit, Rufum Fenium imminuere, Agrippinae amicitiam in eo criminantibus: validiorque in dies Tigellinus, et malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus, si Principem societate scelerum obstringeret; metus

eius rimatur: compertoque, Plautum et Sullam maxime timeri, Plautum in Asiam, Sullam in Galliam Narbonensem nuper amotos; *nobilitatem eorum, et propinquos huic Orientis, illi Germaniae exercitus commemorat. Non se, ut Burrum, diversas spes, sed solam incolunitatem Neronis spectare: cui caveri utcumque ab urbanis insidiis praesentia; longinquus motus quonam modo comprimi posse? Erectas Gallias ad nomen Dictatorium, nec minus suspectos Asiae populos claritudine avi Drusi. Sullam inopem; unde praecipuam audaciam: et simulatorem segnitiae, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus, ne fingere quidem cupidinem otii, sed veterum Romanorum imitamenta praeferre: adsumpta etiam Stoicorum adrogantia sectaeque, quae turbidos et negotiorum adpetentes faciat. Nec ultra mora. Sulla, sexto die pervectis Massiliam percussoribus, ante metum et rumorem interfecit, cum epulandi caussa discumberet. Relatum caput eius inlusit Nero, tamquam praematura canitie deforme.*

LVIII. Plauto parari necem, non perinde occultum fuit, quia pluribus salus eius curabatur; et spatium itineris ac maris tempusque interiectum moverat famam: vulgoque fingeant, *petitum ab eo Corbulonem, magnis tum exercitibus praesidentem, si clari atque insontes interficerentur, praecipuum ad pericula. quin et Asiam favore iuvenis arma cepisse; nec milites, ad scelus missos, aut numero validos, aut animo promptos: postquam iussa efficere nequiverint, ad spes novas transisse. Vana haec, more famae, creditium otio augebantur. Ceterum libertus Plauti celeritate ventorum praevenit Centurionem, et mandata L. Antistii, soceri, adtulit: effugeret segnem mortem, otium: suffugium et magni nominis miseratione reperturum bonos, consociaturum audaces. nulum interim subsidium adspernandum. si sexaginta*

*milites (tot enim adveniebant) propulisset; dum refer-
tur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, multa
secutura, quae ad usque bellum evalescerent. denique
aut salutem tali consilio quaeri, aut nihil gravius au-
denti, quam ignavo, patiendum esse.*

LIX. Sed Plautum ea non movere sive nullam
opem providebat inermis atque exsul, seu taedio
ambiguae spei, an amore coniugis et liberorum, qui-
bus placabiliorem fore Principem rebatur, nulla sol-
licitudine turbatum. Sunt, qui *alios a socero nuntios
venisse ferant, tamquam nihil atrox inmineret; docto-
resque sapientiae, Coeranum Graeci, Musonium Tусi
generis, constantiam opperientiae mortis, pro incerta
et trepida vita, suasisse.* Repertus est certe, per me-
dium diei, nudus exercitando corpori. Talem eum
Centurio trucidavit, coram Pelagone, spadone, quem
Nero Centurioni et manipulo, quasi satellitibus mi-
nistrum Regium, praeposuerat. Caput interfecti
relatum: cuius adspectu, (ipsa Principis verba refer-
ram) *Quin, inquit, Nero, deposito metu, nuptias Pop-
paeae, ob eiusmodi terrores dilatas, maturare parat,
Octaviamque coniugem amoliri; quamvis modeste
agat, et nomine patris, et studiis populi gravem? Sed
ad Senatum litteras misit, de caede Sullae Plautique
haud confessus, verum utriusque turbidum ingenium
esse, et sibi incolumitatem Reip. magna cura haberi.
Decretae eo nomine supplicationes, utque Sulla et
Plautus Senatu moverentur, gravioribus tamen ludi-
briis, quam malis.*

LX. Igitur accepto Patrum consulto, postquam
cuncta scelerum suorum pro egregiis accipi videt, ex-
turbat Octaviam, *sterilem* dictitans. Exin Poppaeae
coniungitur. Ea diu pellex, et adulteri Neronis, mox
mariti potens, quendam ex ministris Octaviae inpu-
lit, *servilem ei amorem* obicere. destinaturque reus,
cognomento *Eucerus*, natione Alexandrinus, canere

tibiis doctus. Actae ob id de ancillis quaestiones, et vi tormentorum victis quibusdam, ut falsa adnuerent, plures perstitere sanctitatem dominae tueri. Ex quibus una instanti Tigellino, *castiora esse muliebria Octaviae* respondit, *quam os eius*. Movetur tamen primo, civilis discidii specie: domumque Burri, et praedia Plauti infausta dona, accipit. mox in Campaniam pulsa est, addita militari custodia. Inde crebri questus, nec occulti per vulgum, cui minor sapientia, et, ex mediocritate fortunae, pauciora pericula sunt. His Nero, haudquaquam poenitentia flagitii, coniugem revocavit Octaviam.

LXI. Exin laeti Capitolium scandunt, Deosque tandem venerantur. Effigies Poppaeae proruunt: Octaviae imagines gestant humeris, spargunt floribus, foroque ac templis statuunt: repetitam venerantur. Itur et in Principis laudes. Jamque et palatium multitudine et clamoribus complebant, cum emissi militum globi verberibus et intento ferro turbam disiecerent. Mutataque, quae per seditionem verterant, et Poppaeae honos repositus est. Quae semper odio, tum et metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatione populi mutaretur, provoluta genibus eius; *Non eo loci res suas agi, ut de matrimonio certet (quamquam id sibi vita potius) sed vitam ipsam in extremum adductam a clientelis et servitiis Octaviae, quae plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausi, quae vix bello evenirent. Arma illa adversus Principem surpta: ducem tantum defuisse; qui, motis rebus, facile reperiretur. Omitteret modo Campaniam, et in urbem ipsam pergeret, ad cuius nutum absentis tumultus cicerentur. Quod alioquin suum delictum? quam cuiusquam offensionem? An, quia veram progeniem Penatibus Cuesarum datura sit, malle Populum Romanum tibicinis Aegyptii subolem Imperatorio fastigio induci? Denique, si id rebus conducatur,*

libens, quam coactus, acciret dominam, vel consuleret securitati iusta ultione. Et modicis remediis primos motus consedissee: at, si desperent uxorem Neronis fore Octaviam, illi maritum duros.

LXII. Varius sermo, et ad metum atque iram accommodatus, terruit simul audientem et accendit. Sed parum valebat suspicio in servo, et quaestionibus ancillarum elusa erat. Ergo confessionem alicuius quaeri placet, cui rerum quoque novarum crimen adfingeretur. Et visus idoneus maternae necis patrator, Anicetus, classi apud Misenum, ut memoravi, Praefectus, levi post admissum scelus gratia, dein graviore odio: quia malorum facinorum ministri quasi exprobrantes adspiciuntur. Igitur accitum eum Caesar operae prioris admonet: *solum incolumitati Principis adversus insidiantem matrem subvenisse: locum haud minoris gratiae instare, si coniugem insensam depelleret. nec manu aut telo opus: fateretur Octaviae adulterium. Occulta quidem ad praesens, sed magna ei praemia, et secessus amoenos promittit, vel, si negavisset, necem intentat.* Ille insita recordia, et facilitate priorum flagitiorum, plura etiam, quam iussum erat, fingit, fateturque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat Princeps. Tum in Sardiniam pellitur, ubi non inops exsilium toleravit, et fato obiit.

LXIII. At Nero, Praefectum in spem sociandae classis corruptum, et incusatae paullo ante sterilitatis oblitus, abactos partus conscientia libidinum, eaque sibi comperta, edicto memorat: insulaque Pandataria Octaviam claudit. Non alia exsul visentium oculos maiore misericordia adfecit. Meminerant adhuc quidam Agrippinae, a Tiberio; recentior Iuliae memoria obversabatur, a Claudio pulsae. Sed illis robur aetatis adfuerat: laeta aliqua viderant, et praesentem saevitiam melioris olim fortunae re-

cordatione adlevabant. Huic primum nuptiarum dies loco funeris fuit, deductae in domum, in qua nihil nisi luctuosum haberet, erepto per venenum patre et statim fratre: tum ancilla domina validior: et Poppaea non nisi in perniciem uxoris nupta: postremo crimen omni exitio gravius.

LXIV. Ac puella, vicesimo aetatis anno, inter Centuriones et milites, praesagio malorum iam vita exempta, nondum tamen morte acquiescebat. Paucis dehinc interiectis diebus mori iubetur: cum iam *viduam se et tantum sororem testaretur*, communesque *Germanicos*, et postremo *Agrippinae* nomen ciret, *qua incolumi, infelix quidem matrimonium, sed sine exitio, pertulisset*. Restrungitur vinculis, venaeque eius per omnes artus exsolvuntur: et, quia pressus pavore sanguis tardius labebatur, praefervidi balnei vapore enecatur. Additurque atrocior saevitia, quod caput amputatum, latumque in urbem, Poppaea vidit. dona ob haec templis decreta. Quod ad eum finem memoravimus, ut, quicumque casus temporum illorum, nobis vel aliis auctoribus, noscent, praesumptum habeant, quotiens fugas et caedes iussit Princeps, totiens grates Deis actas, quaeque rerum secundarum olim, tum publicae cladis insignia fuisse. Neque tamen silebimus, si quod Senatus consultum adulatione novum, aut patientia postremum, fuit.

LXV. Eodem anno libertorum potissimos veneno interfecisse creditus est; Doryphorum, quasi adversatum nuptiis Poppaeae; Pallantem, quod inmensam pecuniam longa senecta detineret. Romanus secretis criminationibus incusaverat Senecam, ut C. Pisonis socium; sed validius a Seneca eodem crimine percussus est. Vnde Pisoni timor, et orta insidiarum in Neronem magna moles, sed inprospera.